

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету
Зайцевої-Калаур Інни В'ячеславівни
на дисертацію Войтовича Сергія Валерійовича
«Цивільно-правове регулювання ліцензійних правовідносин за
законодавством України та Європейського Союзу: порівняльно-правова
характеристика», поданої до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
ДФ 58.082.158 Західноукраїнського національного університету
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право

Актуальність дисертаційного дослідження визначається тим, що правове регулювання ліцензійних правовідносин сьогодні належить до найбільш складних і динамічних напрямів розвитку цивільного права, у межах якого поєднуються договірні механізми розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, принцип свободи договору та необхідність забезпечення належного балансу приватних інтересів учасників цивільного обороту. Ліцензійний договір став не лише основною юридичною формою використання об'єктів права інтелектуальної власності, а й одним із ключових інструментів їх цивільного обігу. Попри значну кількість наукових праць, присвячених окремим аспектам ліцензійних договорів, комплексні цивілістичні дослідження ліцензійних правовідносин у контексті сучасного європейського розвитку приватного права потребують подальшого розвитку.

Водночас цифровізація цивільного обороту, поширення відкритих моделей ліцензування, активний розвиток ринку програмного забезпечення, цифрового контенту та інших результатів інтелектуальної діяльності зумовлюють появу нових моделей договірної регуляції, які не завжди повною мірою охоплюються традиційними цивілістичними конструкціями. Це сприяє необхідності переосмислення окремих підходів до визначення змісту ліцензійних правовідносин, правового статусу їх учасників і меж реалізації наданих майнових прав.

Особливої актуальності набуває проблема забезпечення балансу між свободою договірної регуляції та необхідністю захисту законних інтересів учасників ліцензійних правовідносин. Сучасний розвиток цивільного права дедалі більше засвідчує, що ефективність договірної механізми визначається не лише автономією волі сторін, а й здатністю правового регулювання забезпечити добросовісне здійснення суб'єктивних цивільних прав, запобігти недобросовісному здійсненню таких прав та гарантувати справедливую рівновагу інтересів сторін.

Важливого значення набуває здійснений автором порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Європейського Союзу. В умовах європейської інтеграції України саме дослідження цивільно-правових моделей регулювання ліцензійних правовідносин, сформованих у праві Європейського Союзу, створює необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого вдосконалення національного законодавства з урахуванням особливостей української системи приватного права.

Таким чином, обрана тема дисертації відповідає сучасним потребам розвитку цивільно-правової науки, узгоджується з актуальними напрямками вдосконалення законодавства України у сфері права інтелектуальної власності та має істотне теоретичне та практичне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота Сергія Валерійовича Войтовича характеризується належним рівнем наукової обґрунтованості сформульованих положень, висновків і рекомендацій. Достовірність отриманих результатів забезпечується чітко визначеною методологією дослідження, логічною структурою роботи, послідовністю викладу матеріалу та комплексним використанням сучасних загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Такий методологічний підхід дозволив автору всебічно дослідити цивільно-правову природу ліцензійних правовідносин, розкрити особливості їх правового регулювання та сформулювати науково виважені висновки.

Переконливість аргументації забезпечується широкою джерельною базою дослідження. Автор здійснив комплексний аналіз положень цивільного законодавства України, актів права Європейського Союзу, міжнародних договорів у сфері права інтелектуальної власності, практики Верховного Суду та Суду Європейського Союзу, а також значного масиву наукових праць українських і зарубіжних учених. Важливо, що дослідження не обмежується аналізом окремих нормативних положень, а ґрунтується на їх системному зіставленні з доктринальними підходами та практикою правозастосування, що істотно підвищує обґрунтованість сформульованих висновків.

На окрему увагу заслуговує те, що при дослідженні правового становища ліцензіара і ліцензіата автор не обмежується характеристикою окремих елементів ліцензійного договору, а розглядає відповідні правовідносини крізь призму фундаментальних засад цивільного права, насамперед принципів свободи договору, добросовісності, розумності, справедливості та необхідності забезпечення балансу інтересів учасників цивільного обороту. Саме такий підхід забезпечує внутрішню логіку дослідження та послідовність сформульованих висновків.

Сформульовані у дисертації висновки є взаємопов'язаними, логічно узгодженими із поставленою метою та визначеними завданнями дослідження.

Вони ґрунтуються на результатах комплексного аналізу законодавства, доктринальних підходів і судової практики, що свідчить про достатній рівень їх наукової аргументованості. Водночас автор не обмежується констатацією наявних проблем правового регулювання, а пропонує власне бачення напрямів удосконалення цивільно-правового регулювання ліцензійних правовідносин, яке характеризується внутрішньою логічністю та послідовністю.

Практична спрямованість сформульованих рекомендацій також підтверджує належний рівень їх наукової обґрунтованості. Запропоновані автором висновки логічно випливають із проведеного дослідження, узгоджуються із загальними засадами цивільного права та сучасними тенденціями розвитку права інтелектуальної власності. Вони можуть бути використані під час подальшого вдосконалення цивільного законодавства України, у правозастосовній діяльності, а також при формуванні договірної практики у сфері розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Таким чином, наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є належним чином аргументованими, внутрішньо узгодженими та достатньо обґрунтованими, що свідчить про високий рівень проведеного дисертаційного дослідження.

Структура роботи та повнота розкриття предмета дослідження

Структура дисертаційної роботи є логічною, внутрішньо узгодженою та відповідає меті, завданням і предмету дослідження, що забезпечило послідовне розкриття обраної тематики. Обрана автором логіка побудови роботи дозволила поступово перейти від аналізу загальнотеоретичних питань до дослідження конкретних договірних конструкцій і практичних аспектів реалізації ліцензійних правовідносин.

Позитивним є те, що дослідження не концентрується виключно на аналізі ліцензійного договору як правової форми розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Значна увага приділена правовому становищу учасників відповідних правовідносин, змісту їхніх суб'єктивних прав та обов'язків, особливостям здійснення договірних прав, що дозволило всебічно розкрити цивільно-правову природу досліджуваного інституту.

Вдалим видається співвідношення теоретичного та прикладного матеріалу. Автор не лише досліджує існуючі доктринальні підходи, а й аналізує практичні проблеми застосування законодавства, що забезпечує органічний зв'язок між теоретичними висновками та їх практичною аргументацією.

Структурна побудова дисертації свідчить про прагнення автора комплексно охопити важливі елементи ліцензійних правовідносин. Це дозволило уникнути однобічності дослідження та сформулювати цілісне уявлення про сучасний стан цивільно-правового регулювання цієї сфери.

Нові положення дослідження у сфері договірної регулювання ліцензійних відносин

Одержані дисертантом результати містять положення, які мають ознаки наукової новизни та істотно доповнюють сучасні наукові уявлення про договірне регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Їх цінність полягає передусім у тому, що автор розглядає ліцензійний договір не лише як формальну підставу надання права використання певного об'єкта, а як цивільно-правовий механізм узгодження прав та законних інтересів його сторін.

Позитивної оцінки заслуговує запропоноване автором поглиблене розуміння змісту ліцензійних правовідносин. Дисертант аргументовано доводить, що такий зміст утворюють не лише суб'єктивні права та юридичні обов'язки ліцензіара і ліцензіата, а й законні інтереси сторін, які впливають на тлумачення умов договору, оцінювання добросовісності поведінки та визначення меж належного здійснення договірних прав. Це положення має суттєве значення для розвитку сучасної доктрини договірної права.

Науково перспективним є висновок про необхідність відмежування права контролю ліцензіара від загального права вимагати виконання зобов'язання. Автор показує, що контроль за використанням об'єкта права інтелектуальної власності має самостійне значення, оскільки забезпечує дотримання територіальних, часових, функціональних, кількісних та інших обмежень, установлених договором. Таке бачення дозволяє точніше визначити зміст правового становища ліцензіара і сприяє більш чіткому визначенню змісту правового становища ліцензіара та вдосконаленню договірної регулювання відповідних правовідносин.

Вагомим результатом дослідження є вдосконалення підходів до забезпечення балансу інтересів сторін ліцензійного договору. Автор не зводить такий баланс лише до співвідношення обсягу переданих прав та розміру винагороди, а розглядає його як комплексну категорію, що охоплює механізми контролю, звітності, аудиту, визначення розміру та порядку виплати винагороди, припинення договору, захисту конфіденційної інформації та врегулювання спорів. Такий підхід відповідає сучасним потребам договірної практики.

Схвальної оцінки заслуговують також запропоновані автором підходи до використання договірних інструментів, спрямованих на зменшення ризиків сторін. Ідеться, зокрема, про мінімальні гарантовані платежі, поетапне зниження розміру винагороди, положення про найбільш сприятливі умови, право на аудит, умови дострокового припинення договору та процедури альтернативного вирішення спорів. Включення таких інструментів до предмета цивільно-правового аналізу свідчить про практичну орієнтованість роботи та розширює традиційні уявлення про зміст ліцензійного договору.

Науковою новизною характеризується й удосконалена класифікація суб'єктів ліцензійних правовідносин, у межах якої враховано множинність правоволодільців, спільне здійснення майнових прав, участь правонаступників, представників, а також інших учасників, які можуть брати участь у реалізації ліцензійних правовідносин. Такий підхід є особливо важливим для ліцензування комплексних об'єктів та технологій, права на які можуть належати кільком особам.

Запропоновані положення набувають додаткової актуальності у зв'язку з модернізацією цивільного законодавства та необхідністю забезпечення більшої визначеності договірного регулювання. Водночас автор обґрунтовано зберігає пріоритет диспозитивності та свободи договору, не пропонуючи надмірного нормативного втручання у відносини сторін. Саме поєднання свободи договору з належними гарантіями добросовісності та балансу інтересів становить одну з найбільш цінних рис представленої наукової концепції.

Окремої позитивної оцінки заслуговує здійснений автором порівняльно-правовий аналіз українського законодавства та права Європейського Союзу, результати якого стали підґрунтям для формулювання низки пропозицій щодо вдосконалення національного цивільно-правового регулювання ліцензійних правовідносин.

Загалом результати дослідження сприяють подальшому розвитку доктрини цивільного та договірного права новими підходами до визначення змісту ліцензійних правовідносин, функціонального значення законного інтересу, права контролю та системи договірних засобів забезпечення належного виконання ліцензійного договору.

Значення одержаних результатів для договірної практики та напрями їх використання

Теоретичні положення і практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, мають істотне значення для розвитку договірного регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Автор розглядає ліцензійний договір як комплексний правовий механізм, ефективність якого залежить не лише від належного визначення предмета та обсягу наданих прав, а й від узгодженості договірних умов, справедливого розподілу ризиків і забезпечення балансу інтересів ліцензіара та ліцензіата.

Наукове значення роботи полягає у поглибленні вчення про зміст договірних правовідносин. Обґрунтоване автором включення до їх змісту не тільки суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, а й законних інтересів сторін поглиблює сучасні цивілістичні підходи до аналізу поведінки учасників договору. Це створює підґрунтя для подальшого дослідження ролі законного інтересу при тлумаченні договору, заповненні прогалин у його умовах, оцінюванні добросовісності сторін та обранні належного способу цивільно-правового захисту.

Практично значущими є положення щодо права ліцензіара здійснювати контроль за використанням об'єкта права інтелектуальної власності. Їх використання у договірній роботі може сприяти чіткому визначенню форм, меж і процедур такого контролю, обов'язків ліцензіата щодо звітності, порядку проведення аудиту, доступу до необхідної документації та наслідків виявлення використання об'єкта поза межами наданого дозволу. Це може сприяти більшій визначеності договірного регулювання та зменшенню ризику виникнення спорів, пов'язаних із невизначеністю контрольних повноважень ліцензіара.

Значний прикладний потенціал мають запропоновані автором підходи до забезпечення балансу інтересів сторін ліцензійного договору. Вони можуть бути використані під час розроблення та правової експертизи договорів для належного врегулювання питань винагороди, мінімальних гарантованих платежів, визначення механізмів розрахунку винагороди, надання звітності, проведення аудиту, збереження конфіденційності, розподілу відповідальності та дострокового припинення договірних відносин.

Корисними для практики є положення щодо застосування механізмів поетапного зменшення ліцензійних платежів, умов найбільшого сприяння, договірного аудиту, процедур медіації, арбітражу та інших способів альтернативного вирішення спорів. Їх належне використання може забезпечити гнучкість ліцензійного договору, його адаптацію до зміни економічних обставин та збереження договірних відносин у випадках, коли негайне розірвання договору не відповідає інтересам сторін.

Результати дослідження можуть бути використані адвокатами, юрисконсультами, патентними повіреними, представниками суб'єктів інноваційної діяльності та іншими фахівцями під час підготовки, погодження, виконання і припинення ліцензійних договорів. Вони також можуть бути корисними при здійсненні правової перевірки прав на об'єкти інтелектуальної власності та оцінюванні ризиків укладення договору, особливо якщо один технологічний продукт охоплює права кількох правоволодільців або поєднує різні об'єкти права інтелектуальної власності.

У нормотворчій сфері висновки дисертації можуть бути враховані при вдосконаленні цивільного законодавства у сфері договірного регулювання ліцензійних правовідносин, форм і меж договірного контролю, правових наслідків виходу ліцензіата за межі наданого дозволу та співвідношення імперативного й диспозитивного регулювання. При цьому цінним є прагнення автора зберегти свободу договору та не допустити надмірної формалізації ліцензійних відносин.

Практичне значення мають і результати порівняльно-правового аналізу законодавства України та Європейського Союзу, які можуть бути використані під час подальшої гармонізації національного цивільного законодавства із європейськими підходами до договірного регулювання ліцензійних

правовідносин. Запропоновані автором висновки можуть бути враховані при підготовці змін до законодавства, а також під час розроблення сучасних моделей ліцензійних договорів, орієнтованих на європейську договірну практику.

Матеріали дисертації можуть використовуватися також у навчальному процесі під час викладання договірного права, цивільного права, права інтелектуальної власності, юридичного супроводу інноваційної діяльності та підготовки практичних завдань із проектування ліцензійних договорів. Отже, одержані результати поєднують доктринальну цінність із виразною практичною спрямованістю.

Відображення результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях

Теоретико-прикладні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи, що містять визначені елементи наукової новизни, повною мірою знайшли відображення у 11 наукових працях: 4 наукові статті, опубліковані у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України із юридичних наук, та 7 тез доповідей на наукових конференціях.

Опубліковані праці відповідають темі дисертації, розкривають її основні змістові напрями та дозволяють скласти цілісне уявлення про авторське бачення цивільно-правового регулювання ліцензійних правовідносин.

Значна частина публікацій здобувача стосується питань договірного регулювання використання об'єктів права інтелектуальної власності. У публікаціях здобувача висвітлено основні питання договірного регулювання використання об'єктів права інтелектуальної власності, які отримали подальший розвиток і комплексне дослідження у дисертації.

Належно представлено в публікаціях і результати дослідження балансу інтересів сторін ліцензійних правовідносин. Здобувач висвітлює значення добросовісності, розумності та справедливості, аналізує місце законного інтересу у механізмі договірного регулювання, а також обґрунтовує доцільність застосування контрольних, платіжних, аудиторських та інших договірних інструментів. Завдяки цьому наукові статті відображають не лише описову, а передусім проблемно-аналітичну частину дисертації.

У наукових працях також оприлюднено висновки щодо сучасного об'єктного та суб'єктного складу ліцензійних правовідносин, у тому числі множинності правоволоділців, ліцензування програмного забезпечення, цифрового контенту, комплексних технологічних продуктів та інших об'єктів, використання яких потребує поєднання кількох договірних механізмів.

Публікації здобувача відзначаються тематичною послідовністю та взаємозв'язком. Кожна з них розкриває окрему складову загальної наукової проблеми, а в сукупності вони відображають основні результати всіх розділів дисертації. Такий характер публікацій свідчить про системність наукової

роботи та про те, що положення дисертації формувалися поступово, проходячи фахове обговорення та апробацію.

Оприлюднені результати мають самостійний характер. Авторський внесок простежується у постановці наукових проблем, здійсненні їх правового аналізу, формулюванні висновків і розробленні практичних рекомендацій. Публікації відображають основні результати дисертаційного дослідження та підтверджують належний рівень апробації одержаних результатів.

Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені у фахових наукових виданнях та пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, що відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Таким чином, опубліковані праці достатньо повно відображають основні наукові положення дисертації та підтверджують системний і самостійний характер проведеного дослідження.

Академічна доброчесність і самостійність проведеного дослідження

Аналіз дисертації та опублікованих за її тематикою наукових праць свідчить про самостійність проведеного Сергієм Валерійовичем Войтовичем дослідження та дотримання ним установлених вимог академічної доброчесності.

Самостійний характер роботи виявляється у визначенні автором мети й завдань дослідження, побудові структури дисертації, виборі напрямів наукового аналізу та формулюванні власних наукових висновків. Авторські положення ґрунтуються на комплексному аналізі цивільного законодавства України, актів права Європейського Союзу, доктринальних підходів і судової практики, а запропоновані висновки логічно впливають із результатів проведеного дослідження.

У дисертації належним чином оформлено посилання на використані наукові джерела, нормативні акти та матеріали судової практики. Запозичені наукові положення чітко відмежовані від авторських висновків, а аналіз доктринальних підходів має критичний і самостійний характер. Основні результати дослідження знайшли відображення в опублікованих працях здобувача, що підтверджує їх послідовне формування та належну апробацію.

Під час аналізу дисертації не встановлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації, необґрунтованого приписування авторства чи інших порушень принципів академічної доброчесності. Таким чином, дисертація є самостійною науковою працею, виконаною з дотриманням вимог академічної етики, належного цитування та відповідального використання результатів наукових досліджень інших авторів.

Положення дисертації, що потребують додаткової аргументації та обговорення

Визнаючи дисертацію Сергія Валерійовича Войтовича завершеним, самостійним і змістовним науковим дослідженням, слід водночас зазначити, що

окремі її положення мають дискусійний характер і можуть стати предметом подальшого наукового осмислення. Така ситуація є закономірною, оскільки ліцензійні правовідносини належать до найбільш динамічних інститутів сучасного цивільного права, розвиток яких значною мірою визначається цифровізацією економіки, європейською інтеграцією України та постійною еволюцією договірних моделей використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Висловлені нижче міркування мають виключно науково-дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та спрямовані на подальший розвиток доктринальних положень, сформульованих автором.

- У підрозділі 1.3. дисертації автором комплексно досліджено правову природу ліцензійного договору та особливості його цивільно-правового регулювання. Водночас подальшого наукового осмислення, на наш погляд, потребує питання кваліфікації змішаних договірних конструкцій, у яких ліцензійний договір поєднується з елементами договорів про надання послуг, трансфер технологій, виконання науково-дослідних робіт чи інших цивільно-правових договорів. Вироблення чіткіших критеріїв їх правової кваліфікації могло б сприяти формуванню єдиної правозастосовної практики та подальшому розвитку цивілістичної доктрини.

- У підрозділі 2.3. дисертації автором комплексно досліджено зміст ліцензійних правовідносин та обґрунтовано широкий спектр договірних механізмів, що забезпечують їх ефективне функціонування. Разом із тим дискусійним залишається питання співвідношення істотних умов ліцензійного договору із тими договірними умовами, які хоча й не впливають на факт його укладення, однак істотно визначають режим використання об'єкта права інтелектуальної власності та реалізацію прав сторін. Більш детальне дослідження критеріїв такого розмежування могло б сприяти подальшому розвитку доктрини договірного права та практики укладення ліцензійних договорів.

- Позитивно оцінюючи авторський підхід до забезпечення балансу інтересів ліцензіара і ліцензіата (с. 132 дисертації), варто зазначити, що подальшого доктринального осмислення потребує співвідношення принципу свободи договору із обмеженнями, встановленими законодавством про захист економічної конкуренції та правом Європейського Союзу. Зокрема, заслуговує на додаткову увагу питання визначення меж допустимого договірного регулювання у випадках, коли окремі умови ліцензійного договору можуть впливати на конкурентне середовище або обмежувати доступ до результатів інтелектуальної діяльності.

- Високо оцінюючи здійснений автором порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Європейського Союзу, вважаємо, що подальшого наукового дослідження потребує питання особливостей цивільно-правового

регулювання ліцензійних правовідносин у транскордонних правовідносинах, зокрема щодо узгодження договірних умов із вимогами різних правопорядків та забезпечення ефективного захисту майнових прав інтелектуальної власності. Більш детальне висвітлення цього аспекту сприяло б розширенню практичного значення сформульованих автором висновків в умовах розвитку міжнародного технологічного та цифрового ринку.

Проте, наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, мають виключно науково-дискусійний характер і можуть бути предметом фахового обговорення під час публічного захисту та подальших наукових досліджень автора.

Загальний висновок

Дисертація Сергія Валерійовича Войтовича є завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій комплексно досліджено цивільно-правову природу ліцензійних правовідносин, особливості їх договірного регулювання та механізми забезпечення балансу інтересів ліцензіара і ліцензіата. Автором одержано нові науково обґрунтовані результати, що розвивають доктрину цивільного та договірного права і можуть бути використані у нормотворчій, правозастосовній, договірній та освітній діяльності.

Робота має логічну структуру, її висновки відповідають поставленій меті та завданням, а наукові положення належним чином апробовані й оприлюднені. Зауваження, наведені у відгуку, спрямовані на додаткове уточнення окремих авторських позицій і не ставлять під сумнів самостійність, завершеність, наукову новизну та практичну цінність проведеного дослідження.

За своїм змістом і науковим рівнем дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а Войтович Сергій Валерійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету

